

Muhadram şairlere Gre Hz. Muhammed

*Nejdet Grkan**

ABSTRACT

“Muhammed (s.a.v)” According to Muhadram Poets

In this research we focused on Prophet Muhammed (s.a.v.) persona and examined different perceptions about him according to poets in period of Muhadram. At first, We presented brief information about his biography and his names after examining the cultural and political environment of his era. Then we dealt with his characteristics as a humanbeing and Messenger of God through different forms of poems. In addition to that, we touched upon Quranic view about Muhammed (s.a.v.).

Keywords: Muhammed (s.a.v.) persona, Muhadram poems, Quranic view.

GİRİŞ

Peygamberler birer nder olarak hem kendi toplumlarında büyük değişim ve dnşm sağlamışlar hem de btn insanlığa rnek olmuşlardır. İşte böyle üstün şahsiyetler hakkındaki tasavvur ve algılamaları ortaya koymak ve onları daha iyi bir şekilde tanımak ve onların örnek kişiliklerini bugüne aktarmak günümüz toplumları için daha çok gerekli hale gelmiştir. Çünkü insanlar, örnek aldıkları şahsiyetten etkilenerak hareket tarzı ve tavır belirler. Biz de bu çalışmamızı, Hz.Peygamber’in yaşadığı dönemdeki şairlerin gözüyle nasıl algılandığını, onu nasıl görmek istediklerini ve onun şair muhayyilesinde nasıl yer ettiğini ortaya koymak amacı ile hazırladık. Ayrıca Mehmed Said Hatiboğlu’nun bir makalesinde ifade ettiği; “ Onun şahsiyeti etrafında oluşmuş gölgeleri yok etmeye hizmet edecek yazılara öncelik vermeye ihtiyaç olması” grř¹ de böyle bir çalışmaya olan gerekliliği ortaya koymaktadır.²

* **Yrd. Doç. Dr.**, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belāđatı Anabilim Dalı ğretim yesi.

1 Hatiboğlu, Mehmed Said, “Hz.Peygamberi Yanlış Yorumlama Tezahürleri”, *İslami Araştırmalar*, S. 2, Ekim 1986, s. 6.

2 Çalışma konumuzla ilgili olarak, yakın dönemde, Yusuf b. İsmail en-Nebhānı(.hicri,1350) tarafından hazırlanmış olan dört ciltlik bir ontoloji; yine son dönemde yapılmış, Salah ‘İyd ve Enver es-Sensı tarafından Peygamber’e övgü çerçevesinde birer doktora çalışması, ayrıca Sa’duddin el-Cizāvı, Faruk Hurşid ve Hilmi el-Kād tarafından yapılmış günümüz edebiyatı ve şiirinde Muhammed (s.a.v.)’i konu alan çalışmalar da mevcuttur. (Bkz. en-

Tasavvur ve algılama, kişilerin objeye bakış açısı ve tahayyül sınırına bağlı olarak çeşitlilik gösterebilir. Bu bağlamda, İslâm gibi son ve mükemmel bir dinin elçisi hakkındaki tasavvur ve düşüncelerin onu örnek alan müntesiplerinin sayısınca olduğu söylenebilir. Bu nedenle, konumuzu, bütün Arap şiiri yerine; sadece Hz.Peygamber'in yaşadığı dönemle sınırlı tutmaya çalıştık.

Ayrıca, hem bir beşer, hem de bir peygamber olarak şiirlerde yer alan Hz. Muhammed tasavvurunun o günün sosyo-kültürel şartlarından bağımsız olmadığı da açıktır. Bu bağlamda o dönemin sosyo-kültürel ortamının ana hatlarına değinmeden geçmek istemedik.

Nüfusun çoğunluğunu Arapların oluşturduğu yarımadada, Yahudiler, İranlılar ve diğer bazı etnik unsurlar da bulunmaktadır. İslâmiyet dışında, Yahudilik, Hristiyanlık, Sâbiîlik, Haniflik ve Putperestlik başlıca dinlerdir.³ Kabilecilik ve ırkçılık/asabiyet yüzünden savaşlar ve kavgalar Arap toplumunu esir almış; intikam duyguları yayıldığı için de savaşlar yıllarca sürmüştür.⁴ Kabilelerden oluşan Arap toplumu hür, köle ve mevâlî sınıfları şeklinde, alt ve üst gruplardan oluşmakta idi.

Konukseverlik, cömertlik, yiğitlik, himaye gibi güzel hasletlerin bulunduğu Cahiliye Arap toplumunda; gurur, kibir, intikam, hırsızlık, kan dökme, içki içme ve fuhuş gibi olumsuz davranışlar da yaygınlaşmıştı.

Cahiliye döneminin kültürel açıdan ayırt edici özelliği şüphesiz şiir sanatıdır. Şiirin toplumda çok rağbet görmesine paralel olarak, şair de sevgi, saygı ve itibar sahibiydi. Şairin toplumda bu kadar sevgi ve saygı görmesinin önemli sebeplerinden birisi, onun şiiri bir silah olarak kullanmasıdır. Böylece şair, bir kimseyi veya bir kabileyi methiyesiyle yüceltebiliyor ya da hicviyesiyle yerin dibine batırabiliyordu. Ayrıca bu dönemde şiir, bir eğlence, bir divan (bilgi kaynağı, tarih) ve bir geçim kaynağıydı. Bu sanata verilen değer, o kadar çoktu ki; çarşı ve panayırlarda yapılan yarışmalar sonucu seçilen şiirler kutsal Kâbe duvarına asılırdı.⁵

Bu arada, ilerleyen kısımlarda vereceğimiz şiir örneklerinde geçen bazı anlam ve unsurlarla bir mukayese ve değerlendirme yapılmasına ışık tutması açısından Hz.Peygamber'in isimleri, hilye (fizikî özellikleri) ve şemâilinden⁶ kısaca bahsetmek istiyoruz. Zira, Arap şiirinde de Hz. Peygamber'in bazı isim ve sıfat-

Nebhânî, *el-Mecmuatü'n-nebhâniyye fi'l-medâihi'n-nebeviyye*, I-IV, Beyrut 1996; Hilmi el-Kâûd, Muhammed (s.a.v) fi'ş-şî'ri'l-hadîs, Mansûra 1987, s. 6, 7.)

3 Çağatay, Neşet, *İslâm Tarihi*, Ankara 1993, s. 78, 81, 130.

4 Bu olaylar ve savaşların tarihine "Eyyâmü'l-'Arab" denilmektedir. Geniş bilgi için bkz İbn 'Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-'İkdü'l-ferîd*, Beyrut t.y. V, 129-252.

5 Kabe'ye asılan bu şiirlerin meşhur ismi, "Yedi Askı/ Mu'allakât" olup; altın suyuna batırıldığı için, "Müzehhebe" de denilmiştir. Bu seçkin şairler; İmrü'l-Kays, Zühayr, Tarafe, 'Antere, 'Amr b. Kulsum, Lebîd ve Haris b. Hilleze'dir. Bkz. ez-Zevzenî, el-Huseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-sebi't-tuvâl*, Beyrut t. y. s. 5-48; İbn 'Abdirabbih, *el-'İkdu'l-ferîd*, V, 253, 254; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, Beyrut 1996, I, 98, 99; Yedi Askı (Çev. : Şerafettin Yaltkaya), İstanbul 1985, s. 5 (çevirenin önsözü); Sancak, *Hz. Peygamber Deurinde Şiir*, s. 39, 43.

6 **Şemâil:** Peygamber'in biyografisi, hilyesi, beşerî yönü ve yaşama tarzını ifade eden bir kavramdır. Geniş bilgi için bkz. Yardım, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul 1998, s. 29 v.d.

larına rastlamak mümkündür. Dedesi Abdülmuttalib ile amcası Ebû Talib'e nispet edilen bazı beyitlerde Ahmed ve Muhammed isimleri geçmektedir.⁷ Cahiliyle şairi Meymun b. Kays el-A'şâ (ö.7-8/629)⁸ ile meşhur İslâm şairleri 'Abdullah b. Ravaha (ö.8/629), Ka'b b. Züheyr (ö.24/662)⁹ ve Hassân b. Sabit'in (ö.54/674) şiirlerinde¹⁰ ve ayrıca konumuz içindeki bazı örneklerde görüleceği gibi diğer birçok şaire ait şiirlerde onun isimleri veya isimleşmiş sıfatları yer almaktadır.

* Hz.Peygamber'in yirmiye aşkın isim ve sıfatı vardır. Bunlar, Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Âkib,¹¹ Resul, Nebî, Ümmî, Şâhid, Mübeşşir, Nezir, Rauf, Rahîm, Müzekkir, Müddesir, Müzzemmil, Nebiyyü'r-rahmet, Nebiyyü'l-melham, Dahuk, Emîn, Mukaffi, Mustafa ve Hâdi gibi isim ve sıfatları bulunmaktadır.¹² Bunların en meşhuru "MUHAMMED"¹³ olmakla beraber, Ahmed ve Mustafa isimleri de yaygındır.¹⁴ Hz.Peygamber'den önce bu ismin (Muhammed veya Ahmed) kullanılıp kullanılmadığı ihtilaflıdır. Bazılarına göre bu ismi taşıyan yoktur.¹⁵ Bazılarına göre ise Muhammed veya Ahmed adında şahısların bulunduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.¹⁶ Ancak bu ismin pek fazla yaygın

- 7 İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, Kahire 1987, I, 185; İbn Sad, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut 1985, I, 112; el-Esbehânî, Ebû Naîm, *Delâilü'n-nübüvve* (Tahkik: Komisyon), Beyrut 1999, s. 41; ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Tarihu'l-İslâm*, Beyrut 1994, I, 32. Not: Amcasına nispet edilen beyit, Hassân b. Sabit'in divanında da geçmektedir. (Bkz. *Divan*, Beyrut 1992, s. 82.)
- 8 Müslüman olmayan bu şaire ait bir beyitte ise, "muhammed" kelimesi bir başka kişinin sıfatı olarak geçmektedir. Bkz. İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, Beyrut t. y. , II, 100; ez-Zebidî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-'arûs min cevheri'l-Kâmus* (Tahkik: Abdülaziz Matar), Kuveyt 1970, VIII, 41.
- 9 Hz. Peygamber'e övgü konulu Bânet Suâd veya Bürde adıyla bilinen kasidenin sahibidir. Ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Şiirleri bir divanda toplanmıştır. Bkz. Ka'b b. Züheyr, *Divan* (Telif eden: el-Hasen b. el-Hüseyn el-Askerî), Beyrut 1994.
- 10 Bunlar; Ahmed, Mahmud, Mustafa, Resul, Resulullah, Nebî, Reşid, Tayyib, Zâ Nur, İmam, Muallim ve Nur gibi isimlerdir. Bkz. Ka'b b. Züheyr, *Divan*, s. 37, 38, 190, 191; Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 93-104.
- 11 Hz. Peygamber bir hadisinde, Muhammed ismi yanında Ahmed, Mâhî, Hâşir ve Âkib isimlerini de zikretmiştir. Bkz. el-Buharî, *el-Câmiu's-sahih* (el-Kütübü's-sitte ve şuruhihâ, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992 içinde), Menakıb, 17; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 105; el-Esbehânî, Ebû Naîm, *Delâilü'n-nübüvve*, s. 61.
- 12 Bu isimlerin çoğu Kur'ân'da geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, I, 32-34.
- 13 Muhammed kelimesi, H-M-D (???) kökeninden türeyen bir sıfat iken, daha sonra isim olarak kullanılmıştır. Kök anlamca, yerginin ziddi olarak; övgü, şükür, rıza, ve hakkın ifası gibi anlamlara gelmektedir. Muhammed ismi ise; arka arakaya övülen ve övülmüş özellikleri çok olan anlamındadır. Ahmed ismi de ismü't-tafdil sıygasında olup, övgüye daha layık anlamındadır. Geniş bilgi için bkz. İbn Düreyd, *el-İştikaku'l-kebîr*, s. 7 (Muhammed Abdülmünim Hafacî'in 1949 yılında derlediği bir mecmua içinde kitabın bir bölümü); İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, II, 100; İbn Manzûr, Cemaluddin, *Lisanu'l-'Arab*, Beyrut 1990, III, 155, 156; ez-Zebidî, *Tâcu'l-'arûs min cevheri'l-Kâmus*, VIII, 38, 39.
- 14 Bu isimlerden Muhammed dört ayette; (3/Âli İmran, 144, 33/Ahzâb, 40, 47/Muhammed, 2, 48/Fetih, 29), Ahmed ise bir ayette (61/Sâf, 6) geçmektedir.
- 15 ez-Zebidî, *Tâcu'l-'arûs min cevheri'l-Kâmus*, VIII, 40.
- 16 İbn Hişam, *es-Sire*, I, 180; İbn Sad, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 169; İbn Düreyd, *el-İştikaku'l-kebîr*, s. 7, 8; Buhl, FR. , "Muhammed", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1979, VIII, 453.

olmadığı; Muhammed adında bir peygamber geleceği duyulunca bu ismin bazı çocuklara verildiği rivayet edilmiştir. Hz.Peygamber'e bu ismin verilmesi ise; bir görüşe göre, rüyada annesine ilham edilmiş;¹⁷ bir başka görüşe göre, dedesi Abdülmuttalib " kendisi yerlerde ve göklerde saygıyla anılsın/senâ edilsin diye bu adı verdim"¹⁸ demiştir.

Fiziksel özellikleri ve kişisel karakterini tanımlayan eserler olan Hilve ve Şemâil kaynaklarında yer alan bilgilere göre Hz.Muhammed; siyah gözlü, beyaz tenli, parlak dişleri olan, alını geniş, başı büyük, kaşları kavisli, göğsü geniş, bacakları ince, burnu uzun, tatlı ve berrak sesli ve dolunay gibi güzel bir insandı.¹⁹ Ayrıca güler yüzlü, kibar, tatlı dilli, tarafsız, güvenilir, hoşgörülü, iffetli, ümmî, mütevazî, cömert, güzel ahlaklı, hızlı yürüyen ve merhametli bir kişiliği vardı.²⁰

Şiirlerdeki Hz.Peygamber tasavvuruna geçmeden önce, Arap şiiri ve Muhadram şairler hakkında kısaca durmak istiyoruz. Arap şiiri, kaside denilen bir tarzda nazm edilmiştir. Kaside, göçebe hayatının işareti olan kalıntılar, develer ve sevgiliye özlemin yer aldığı nesib (veya teşbib) adı verilen ilk bölüm; çöldeki yolculuk, sıkıntı, yırtıcı hayvanlar ve çevre tasviri olan ikinci bölüm ve kasidenin ana temasını oluşturan, övgü, yergi, övünç, mersiye ve kahramanlıkların dile getirildiği son bölüm olmak üzere üç bölümdür.²¹ Vezin ve kafiye esasına dayanan Arap şiirinin konuları, şiirlerin amacına göre çeşitlilik göstermektedir. Bunlar; övgü yergi, mersiye, aşk, tasvir, övünme, itizar, sitem, dinî ve ahlâkî temalar taşır.²² Yine Arap şiiri, başlangıcından günümüze kadar olan zaman dilimleri ve nesilleri göz önüne alınarak bazı dönemlere ayrılmıştır.²³ Klâsik bir tasnife göre şairler; Cahiliyyûn, Muhadramûn, İslâmiyyûn ve Muvelledûn (Muhdesûn) olmak üzere dört döneme ayrılmıştır.²⁴ Bunların ilk üçüne Kudemâ da denilmektedir.

Bunlardan ikincisi olan Muhadram şairler dönemi, Hz.Peygamber'in yaşadığı zamanla da örtüşmektedir. Ancak dönemin sınırları ve hangi özellikteki şairlerin bu dönemde yer aldığı konusu ise tartışmalıdır. Bu nedenle öncelikle Muhadram kelimesinin anlamı üzerinde durmak uygun olacaktır. Bu kelime sözlüklerde; eksilmiş, sünnet olmamış, melez (babası beyaz kendi siyah), soy-

17 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 98, 99.

18 İbn Düreyd, *el-İştikaku'l-kebir*, s. 7.

19 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 410-424; et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* (el-Kütübü's-sitte ve şuruhihâ içinde), İstanbul 1992, Çağrı Yayınları, Menâkıb, 8.

20 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 364-384; Abdullah Draz, *Kur'an'a Giriş* (Çev. : Salih Akdemir), Ankara 2000, s. 22-25; Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, s. 51-52. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yardım, Ali, *Aynı eser*.

21 Çetin, M. Nihad, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 72.

22 Geniş bilgi için bkz. İbn Reşîk, *el-'Umde fi mehâsini's-ş-ş'r ve âdâbihi* (Tahkik. : Muhammed Karkazan), Dimaşk, 1994, I, 246-252; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 79-92; Demirayak, Kenan-Savran, Ahmet, *Cahiliye Dönemi*, Erzurum 1996, s. 76-88.

23 Değişik tasnifler için bkz. Ahmed el-İskenderî-Mustafa 'Anânî, *el-Vasît fi'l-edebi'l-'arabî*, Mısır 1924, s. 10; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, I, 22,23; el-Fâhûrî, Hannâ, *el-Câmî fi tarihi'l-edebi'l-'arabî*, Beyrut 1986, I, 38, 39; Demirayak, Kenan-Savran Ahmet, *Cahiliye Dönemi*, s. 35, 36

24 İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 233; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 5-7. Demirayak,-Savran, *Cahiliye Dönemi*, s. 36.

suz, cinsiyeti belli olmayan et, orta kalite su, iki kulağından birisinin kesik olması ve kulağının ucu kesilmiş deve gibi anlamlara gelmektedir.²⁵ Bu anlamlardan birisi olan kulağın kesik olması, yani hayvanın bir kulağını kesmek aynı zamanda bir Cahiliye âdetidir. Hz.Peygamber ise bu âdete karşı çıkmamış, ancak kulağın farklı bir yerden kesilmesini istemiştir. Böylece iki türlü kulak kesme biçimi (Hadrame/الخضرة) ortaya çıkmış oldu. Buna göre Muhadram; hem Cahiliye hem de İslâmî *hadrame* âdetine yetişmiş ve şahit olmuş kimsedir.²⁶

Hadîs literatüründe de önemli bir yeri olan bu kelime, Cahiliye ve Peygamber döneminde yaşayarak Müslüman olmuş ancak Hz.Peygamber'i görememiş olanlar için kullanılmaktadır.²⁷

Bir edebiyat terimi olarak "Muhadram şair" hakkında farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlara göre, hem Cahiliye hem de İslâmî dönemi görmüş olanlar;²⁸ Cahiliye'den ayrılarak İslâm'a girmiş olanlar veya inkarcılığı terk ederek Müslüman olmuş şairler şeklindedir.²⁹ İlk tanımlamaya göre, bu iki zaman diliminde yaşayan her şairin bu sınıfa girmesi mümkündür. İkinci tanıma göre ise sadece Müslüman olanlar bu sınıfa girebilecektir. İbn Reşîk'e (ö.463/1070) göre ise Muhadram, Müslüman olması Peygamber'in ölümünden sonraya tesadüf eden kişidir. Görülüyor ki, bu tanımlarda vurgulanan önemli husus kişinin Müslüman olmasıdır. Nitekim Muhadram şairlerin kayıtlarına bakıldığı zaman, Cahiliye ve İslâm dönemini görmüş olmalarına rağmen, Varaka b. en-Nevfel (Hanif dininden, ö. Hicretten önce),³⁰ Ümeyye b. es-Salt (Hanif dininden, ö.8/629),³¹ Ka'b b. el-Eşref (Yahudi),³² Meymun b. Kays el-A'sâ (Müşrik),³³ ve

25 İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arab*, XII, 184, 185; el-Firuzâbâdî, Muhammed b. Ya'kub, *el-Kâmusu'l-muhîr*, Beyrut 1987, s. 1425, 1426.

26 İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arab*, XII, 184, 185

27 es-Suyûtî, Celaluddin, *Tedribü'r-râûf fi şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, Lahor, Pakistan, t. y. , II, 238; Koçyiğit, Talat, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980. s. 266.

28 İbn Fâris, Ahmed Zekeriyya er-Râzî, *es-Sâhibî fi fihri'l-lugati'l-'arabiyye ve mesâlihâ ve süneni'l-'Arab fi kelamihâ* (Tahkik: Ömer Faruk et-Tabbâ), Beyrut 1993, s. 90; İbn Reşîk, Ebû Ali el-Hasen, *el-'Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbihi* (Tahkik: Muhammed Karkazan), Dımaşk 1994, I, 234; es-Suyûtî, Celaluddin, *el-Müzhir fi ulûmi'l-lüğa ve envâihâ*, y. y, t. y., I, 296; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 6.

29 es-Suyûtî, *el-Müzhir*, I, 296.

30 el-İsfehânî, Ebu'l-Ferec, *el-Eğânî* (Şerh: Semir Câbir ve Ali Mühennâ), I-XXIV, Beyrut 1995, III, 113.

31 İncil ve Tevratı okumuş olan bu şair, kendisi peygamberlik beklerken Hz. Muhammed'e gelince kıskançlık göstermiş ve Müslüman olmadan ölmüştür. el-İsfehânî, *el-Eğânî*, IV, 129, 136, 138; Çağatay, *İslâm Tarihi*, s. 136; Polat, İbrahim Ethem, " Hanif Şairlerin Şiirlerinde Monoteist Yapı", *Nüsha*, Yıl. 1, S. 1, Bahar 2001, s. 127.

32 Ka'b b. el-Eşref'in Bedir ölümlerine ağladığı, Müslüman hanımlara gazel söylediği ve hicvettiği ve sonunda Peygamber'in emriyle öldürüldüğü anlatılmaktadır. Bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 12-18; el-Cumahî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakatü fuhuli's-su'ara*, Kahire t. y. I, 282; el-İsfehânî, *el-Eğânî*, XXII, 137.

33 el-A'sâ, övgü ve şarap temalı şiirleri olan bir Mu'allaka şairidir. Müslüman olmak için Hz. Peygamber'e gelirken, 100 deve vaadiyle bu isteğinden vazgeçer ve dönüş yolunda ölür. Bkz. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Kahire 1988, II, III.cüz, 100, 101; Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-nebeviyye fi'l-edebi'l-'arabî*, Beyrut 1935, s. 19, 20.

Ebü 'Azze el-Cumahî (Müşrik)³⁴ gibi şairlerin isimleri bulunmamaktadır.³⁵

Kaynaklarda rastladığımız bu dönemdeki önemli şairlerin sayısı Müslüman olan ve olmayanlar kategorisine³⁶ göre yaklaşık olarak elli kadardır. Kesin bir istatistik olmamakla beraber, bazı kaynaklarda gördüğümüz, "Müslüman oldu", "Müslüman olmadı", "hicvi var", "özür diledi" gibi ifadelerle göre, bunların yarısına yakını Müslüman, kalanını da Yahudi, Hıristiyan, Müşrik ve Hanif şairler oluşturmaktadır.³⁷

Bu dönemin önemli şairleri arasında, Lebid b. Rebîa (ö. 40/660-661)³⁸ ve Meymun b. Kays el-A'sâ gibi Mu'allaka/Yedi Askı sahibi olanlar da vardır.³⁹ Bazı kaynaklarda, dört halifenin isimlerinin de yer aldığı⁴⁰ bu dönem şairleri arasında Peygamber şairi olarak meşhur olanlar, Abdullah b. Ravaha (ö. 8/629), Ka'b b. Malik (ö. 50/670) ve Hassân b. Sabit (ö. 54/674)'tir.⁴¹ Bunlardan başka, Müslüman olanlar arasında; Abbas b. Mirdas (ö. 18/639), Amr b. Ma'dikerib/Ma'diyek-rub (ö. 23/643), Ka'b b. Züheyr (ö. 24/662), Ebû Züeyb el-Hüzelî (ö. 28/648), Ma'n b. Evs (ö. 28/648), en-Nemir b. Tevleb (ö. 23/643'ten önce), Hansâ binti 'Amr (ö.50/670), el-Hutay'e (ö. 59/679), en-Nabiğa el-Ca'dî (ö. 80/699) ve Rebia b. Malik el-Muhabbel (veya Muhabbil) gibi isimler de bulunmaktadır.⁴²

34 Şair, Hz. Peygamber'in emriyle Uhud savaşında öldürülmüştür. Bkz. el-Cumahî, *Tabakâtü fuhulî's-şu'arâ*, I, 255.

35 Şevki Dayf, *el-'Asru'l-islâmî*, t. y. , s. 46, 47, 50, 51, 100,101; *el-Meusuatü's-ş-riyye* (CD), el-Mecmau's-sekâfi, Sürüm 1.0, Abu Dabi, t. y. Ancak Ebû Zeyd el-Kureşî, Ümeyye b. es-Salt'ı Muhadram olarak göstermiştir. Bkz. el-Kureşî, Ebû Zeyd, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, Dimaşk 1986, I, 515.

36 Ayrıca bu dönem şairlerini birkaç tasniften faydalanarak; şiiriyle İslâm'ı savunan, müşrik ölülerine ağıt yakan Mekke ve Taif şairleri, bâdiyede yaşayıp cahilî geleneğe göre şiir söyleyen Müslüman şairler, Medine ve Ensar şairleri, Müslüman olsun veya olmasın Hz. Peygamber'i öven şairler şeklinde tasnife tabi tutmak mümkündür. Değişik tasnifler için bkz. Sancak, *Hz. Peygamber ve Şiir*, s. 285, 286.

37 Bu ifadeler için bkz. İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, IV, 66, 67, 68, 69; el-Cumahî, *Tabakâtü's-suarâ*, s. 126; İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *eş-Şi'ru ve's-şu'arâ*, Beyrut 1994, s. 157-305; el-Kureşî, Ebû Zeyd, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, II, 621, 627, 665, 681, 745, 773, 774, 789; İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 79, 93-102; *es-Suyûtî*, *el-Müzhir*, I, 296; Şevki Dayf, *el-'Asru'l-islâmî*, s. 46, 47, 50, 51, 52, 100, 101; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, I, 72-78.

38 Lebid'in ölüm tarihi kesin değildir. Muhadram şair olup, Müslüman olduktan sonra şiir söylemeyi bıraktığı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber onun bir beytini şöyle takdir etmiştir: "Arapların söylediği en doğru söz Lebid'in sözüdür" demiştir. Bu beyit; "Allah'tan başka her şey batıldır. Şüphesiz her nimet yok olacaktır." anlamındadır. Bkz. Müslim, Ebu'l-Hüseyn, *Sahihi Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, Kahire 1987, Şiir, 3, 4; İbn Abdirabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, V, 257; el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, XIII, 148. Ayrıca bu şair hakkında geniş bilgi için bkz. el-Fâhûrî, Hannâ, *el-Câmî fi tarihi'l-edebi'l-'arabî*, Beyrut 1986, I, 280; Tülücü, Süleyman, "Büyük İslâm Şairi Lebid", *AÜİFD*, S. 10, (1991), s. 174-179.

39 Muallaka sahipleri için bkz. ez-Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-mu'allakâtî's-seb'i-tuvâl* (Tahkik: Ömer Faruk), Beyrut t. y; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, I, 98; el-Fâhûrî, *el-Câmî*, I, 152, 240-248.

40 İbn Hişam, *es-Sire*, II, 235; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 387; İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 93-102.

41 İbn Abdirabbih, *el-İkd*, V, 268; el-İsfehânî, *el-Eğânî*, IV, 143-145,149, XVI, 240; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-'arabiyye*, I, 208.

42 Muhadram şairlerin isimleri için şu eserlere bakınız: el-Cumahî, *Tabakâtü's-suarâ*; İbn

Öte yandan bu dönem şiirlerini incelemek için öncelikle dönemin şairlerinin Hz.Peygamber'e olan konumunu da irdelemek gerekir. Bu çerçevede, şairler ya Peygamber'in yanında, yada Peygamber'e düşman olarak iki ayrı safta yer almışlardır. Dolayısıyla bu kategoriye göre, kimi şair Allah elçisini övmüş, kimi de yermiştir. Ancak, ileride de belirteceğimiz gibi, yergi örneklerine ulaşılamamıştır. Bunlara ilave olarak, kimi özür dilemiş, kimi sitemde bulunmuş, kimi de ağıt yakmıştır. Ancak bazıları Müslüman olmakla beraber; şiirlerinde din konusuna bigane kalmıştır.⁴³ Bu tasnife bağlı olarak incelenen dizeler övgü konuları başta olmak üzere itizar/özür dileme, sitem ve mersiyelelerden seçilmiştir. Bu seçimde, onun kişisel özellikleri ve peygamberliği ile ilgili konulara dikkat edilmiştir.

ŞİİRLERDE "HZ. MUHAMMED"

Muhadram şairlerin şiirlerini, Hz.Peygamber'e olan bakış açıları ve duruşlarına bağlı olarak; olumlu veya olumsuz şekilde değerlendirmek de mümkündür.⁴⁴ Buna göre Hz.Peygamber'in olumlu özellikleriyle anılması ve tavsif edilmesi, başta övgü olmak üzere, i'tizar (mazeret beyanı), mersiye, sitem ve şikayet konulu şiirlerde yer almaktadır. Ki, zaten i'tizar şiirleri de muhtevası bakımından övgü çerçevesinde görülmektedir.⁴⁵ Öte yandan edebiyat tarihinde risâ olarak bilinen mersiye türü şiirler sadece ölenin arkasından söylenmiştir. Peygamber'e ağıtlar⁴⁶ ise, onun hayatla olan bağlantısının kesilmediği; bir başka ifadeyle sanki o yaşıyormuş gibi düşünülerek övgüye dahil edilmiştir.⁴⁷ Sitem ve şikayet amaçlı şiirlerde de övgüler yer almaktadır. Buna paralel olarak Hz. Peygamber için söylenmiş şiirleri iki temel şiir türünde; yani övgü ve yergide özetlemek mümkündür.

1. Övgü

Arapça'da medh kelimesiyle ifade edilen övgü şiiri, kişideki cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye, yardım, hilm ve sebat gibi vasıfların dile getirildiği bir türdür.⁴⁸

Kuteybe, *eş-Şi'ru ve ş-su'arâ*; el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*; İbn Fâris, *es-Sâhibî fi fihki'l-lugati'l-arabiyye*; *en-Nebhânî, el-Mecmuatü'n-nebhâniyye*; Corci Zeydan, *Tarihu âdâbi'l-lügati'l-arabiyye*, I, 111-174; el-Fâhurî, *el-Câmi*, I, 401-418; Şevki Dayf, *el-'Asru'l-islâmî*; Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1996.

43 Taha Hüseyin, *Min Tarihi'l-edebi'l-'arabî(Asru'l-cahilî ve 'Asru'l-islâmî)*, Beyrut 1991, I. Cild, I. Cüz, 463-465; Sancak, Yusuf, *Hız. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum 1999, s. 285 (Carlo Nallino ve Yahya el-Cuburî'den naklen).

44 Peygamber'e yöneltilen bazı yergilerin olduğu kaynaklarda ifade edilmekle beraber, bu tür şiir örneklerine rastlayamadık.

45 Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 88.

46 Peygamber'in vefatı üzerine ağıt yakanlar arasında; Hz. Ebû Bekr, Abdullah b. Enis, Hassân b. Sabit, Ka'b b. Mâlik, Erva binti Abdilmuttalib, Âtike binti Abdilmuttalib, Safiyye binti Abdilmuttalib, Hind binti'il-Hâris b. Abdilmuttalib, Ümmü Eymen ve Hind binti Esâse gibi isimler yer almaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 319-333.

47 Zeki Mübarek, *el-Medâih*, s. 17.

48 Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-ş'r*, Kahire t. y. , s. 66; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 87.

Hız. Peygamber için yapılan methiyelerin şiirlerdeki ilk örneđi⁴⁹ Cahiliye şairi el-A'şâ'nın "dal" redifli (dâliye) kasidesinde yer almaktadır.⁵⁰ Onu Ka'b b. Züheyr'in "Bânet Suâd" isimli kasidesi ve Hassân b. Sabit'in bazı kasideleri takip etmiştir. Bu kasideler dışında da bazı şairlere ait birkaç beyitlik şiirler de bulunmaktadır.⁵¹

Bahse konu şiirlerin genel karakteristiği Cahiliye dönemi edebî geleneğine göre söylenmiş olmalarıdır.⁵² Zira bu tarz şiirler; sevgiliye özlem, terkedilmiş diyarlar, deve tasviri gibi anlamların sıkça kullanıldığı bir girizgâha sahiptir. Başka bir deyişle, edebî gelenek bu dönemde de devam etmektedir.⁵³

Peygamber'i övenlerden biri olan şair el-'Abbas b Mirdâs, Hevazin savaşı sırasında yapılan atışma esnasında okuduğu bir şiirinde; "İnsanların meziyetleri ortaya döküldüğünde, Ey binitlere binenlerin ve toprakta yürüyenlerin en iyisi!"⁵⁴ hitabıyla Hz.Muhammed'in herkesten daha iyi olduğunu vurgulamaktadır.

Abdullah b. Ravâha ise, Peygamber'in yaptığı umre (Ka'be ziyareti) sırasında Müşriklere seslenirken onu hayır ve iyilik kavramlarıyla şöyle övmektedir:

"Ey İnkarcılar! Yolunu açın. Açın ki bütün iyilik Allah'ın elçisindedir."⁵⁵ Aynı şair, "ne kadar çok güçlü olsalar da hiçbir insan topluluğunun bizi yeneceğini biliyorsunuz", dedikten sonra; Hz.Peygamber için, "ben sende kanaat getirdiğim/sezdiğim hayrı tespit ettim." demektedir.⁵⁶

Hız.Peygamber'in övgüye konu olan önemli özelliklerinden biri cömertliğidir. Onun bu özelliği pekçok şiirde geçmektedir. Hız.Peygamber'in cömertliğini dile getirenler arasında, Hassân b. Sabit, el-A'şâ, Abdullah b. el-Hâris es-Sehmî,

49 Ayrıca, İlk övgüyü, Hız. Peygamber'den yedi asır önce yaşamış olan Esa'd Ebû Kerib el-Himyeri'ye nispet eden bilgiler de vardır. Bkz. Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s. 4.

50 Bu kasideyi ilerde örnek olarak ele alacağız.

51 Bkz. Ka'b b. Züheyr, *Divan*, s. 12, 13; Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 18, 84, 86, 104; en-Nebhânî, *el-Mecmuatü'n-nebhânîyye*, I, 46-76.

52 Zeki Mübarek, *el-Medâih*, s. 14.

53 Goldziher, Ignace, *Klasik Arap Literatürü* (Çev: Azmi Yüksel-Rahmi Er), Ankara 1993, s. 32, 33; Cäsir Halil Ebû Safiyye, "Bânet Suâd, Dirase Nakdiyye", *Mecelletü Ehbâsi Yermuk*, C.IV, S. 1, Yermuk 1986, s. 74.

54 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, IV.cüz, 342.

فوق التراب إذا تُعدّ الأنفس

يا خير من ركب المطي و من متني

55 (خلوا فكل الخير في رسوله)

خلوا بني الكفار عن سبيله

Bu şiirin birinci beytinin ikinci kısmı ve devamındaki beyitler farklı lafız ve anlamlarla rivayet edilmiştir. et-Tirmizî, bu şiirin geçtiği hadis'in devamındaki yorumunda, aynı konuyla ilgili başka bir rivayeti delil getirerek; Peygamber'in yanındaki şairin Ka'b b. Mâlik olduğunu ve bu rivayetin bazı hadisçiler tarafından daha sahih kabul edildiğini belirtmektedir. Karşılaştırma için bkz. et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* (el-Kütübi's-sitte ve şuruhihâ, İstanbul 1992 içinde), Edeb 70; en-Nesâf, Ebû Abdirrahman, *Sünen*(el-kütübi's-sitte ve şuruhihâ, İstanbul 1992 içinde), Menâsik, 109, 121; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, IV. Cüz, 228, 229.

56 el-Cumahî, *Tabakâtü's-şuarâ*, s. 110.

Malik b. 'Avf⁵⁷ ve Ebû Talib gibi isimler bulunmaktadır.⁵⁸ Meselâ, bunlardan biri, Cahiliye geleneği içinde yetişmiş ve güçlü bir şair olarak kabul edilen el-A'sâ'dır. Şâir, Hz. Peygamber'i öven beyitlerinin bulunduğu 24 beyitlik kasideinin⁵⁹ girişinde; zamanın ihaneti, gençlik, saçların ağarması, fakirlik ve maldan uzaklaşma gibi anlamlara yer vermektedir. Daha sonra, devesine hitap ederek, Muhammed'e gelişini tasvir eden şair, burada Peygamber'in cömertliği ve iyiliklerinden de bahsetmektedir. O, Hz. Peygamber'in, Muhammed, İbn Hâşim, Nebî ve Nebiyullah gibi isimlerinin geçtiği bu kısımda şöyle demektedir:

"-Yemin ederim. Ne yorulması ne de bitkinliğinden dolayı o deveye acımayacağım, Muhammed'i ziyaret edene değin.

-Ne zaman Haşimoğlu'nun kapısında methiye yaparsan, rahat eder ve ihsanlarını elde edersin.

-Bir Peygamber ki sizin görmediklerinizi görür. Yemin olsun ki O'nun sanı bütün ülkelere yayılmış ve yücelmiştir.

-Gerçekten Tanrı'nın Peygamber'i Muhammed, tavsiyelerde bulunup, deliller getirdiğinde nasihatini iştmedin mi?"⁶⁰

O'nun cömertliğini ve ihsanlarını dile getiren bir başka şiiir, amcası Ebû Talib'e aittir. Kureyş'in Hz. Peygamber ve arkadaşlarına ambargo koyduğu zaman, Ebû Talib Şi'b'i denen yerde söylenmiş olan⁶¹ bu beyitlerde; şair, Hz. Peygamber'i; dulların, fakirlerin, yetimlerin, miskinlerin sığınağı ve işlerini gören cömert bir şahsiyet olarak şöyle tasvir eder:

57 Hz. Peygamber, Hevazin kabilesinden şair Mâlik b. 'Avf'a Müslüman olması karşılığı malını bağışlayacağını ve hatta yüz deve vereceğini söylemiş, şair daha sonra Müslüman olurken şu beyitleri söylemiştir (Bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, IV, 130):

Bütün insanlar içinde Muhammed gibisini ne gördüm, ne de duydum.

Hediye verdiğinde ne varsa, bol bol verir, ne zaman istersen sana yarından haber verir.

58 Örnekler için bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 365-373; IV, 130.

59 Gerçi bu şiirle ilgili bazı şüphe ve tenkitler de söz konusudur. Örneğin bunlardan birincisi, onun bu methiyesinin içten ve dinî kaygılar nedeniyle değil, kazanç (tekessüb) sebebiyle söylendiğidir. Bu iddiaya göre; şair Müslüman olmak için Peygamber'in yanına gelirken, Kureyş'ten bazıları onun yolunu kesmiş ve ona şöyle demiştir: "Eğer İslâm'a girersen sana içki, zina ve kumar yasaktır." Bu durumu beğenmeyen şair Müslüman olmaktan vazgeçmiş ve Ebû Süfyan'ın kendisine hediye ettiği develerle geri dönmüştür. Ne var ki dönüş yolunda vefat ettiği için Müslüman olma şerefine de nâil olamamıştır. Diğer eleştiri Taha Hüseyin'e aittir. Ona göre bu şiir zayıf ve uyurmadır. Sanki kasidede sonradan sokulmuştur. Zira kasidede bütünlük yoktur (Bkz. İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, III.cüz, 100, 101; Zeki Mübarek, *el-Medâih*, s. 19, 20. Taha Hüseyin'in eleştirisi için bkz. Taha Hüseyin, *Min Tarihi'l-edebi'l-'arabî*, I, I.cüz, 241, 244.)

60 İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 37, 38; el-İsfehânî, *el-Eğâni*, IX, 147; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, III.cüz, 99, 100. Beyitler şöyledir:

ولا من حتى حتى ترور محمد
ثريحي و تلقى من فواضله يدا
أغار - لعمري- في البلاد و أنجدا
نبي الإله حين أوصى و أنهدا

فأبيت لا أرثي لها من كلاله
متى ما تتأخي عند باب ابن هاشم
نبي يرى ما لا ترؤن و نكره
أجداك لم تسمع وصاة محمد

61 Ahmed Naim, *Sahih-i Buhari Muhtasan Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Ankara 1978, III, 281-287.

“-Yazıklar olsun! Zayıfı himaye eden, çirkin sözü olmayan, işini başkasına havale etmeyen bir efendiyi, bir kavmin terk etmesi acep ne ola!

-Yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur istenen beyaz (yüzlü),⁶² yetimlerin eline baktığı, dulların güvencesi.

-Hâşim soyundan mahvolmuş olanlar kendine sığınır ve O'nun sayesinde nimet ve ihsanlara gark olurlar.”⁶³

Bu beyitlerde dikkate alınması gereken bir başka husus “seyit/efendi” kavramıdır. Ki bu kavram, insan ilişkilerinin efendi-köle kutuplarına bağlı olarak süregeldiği Cahiliye toplumunda yaygındır. Dolayısıyla, Hz. Peygamber için de bu kavram kullanılmaktadır. Meselâ, şair Amr b. Ma'dikerib bir kasidesinde ona “bütün âlemlerin efendisi” olarak hitap etmiştir.⁶⁴ Yine Ebû Süfyan b. el-Hâris, “Ey Fatıma! Babanın kabri kabirlerin seyididir. Onda insanların seyidi olan Resûl (s.a.v) yatıyor.” demektedir.⁶⁵ O günkü anlayış çerçevesinde bu durum yadırganmayabilir. Ancak Hz. Peygamber bu kavram veya hitap şekli konusunda da hassas davranmış ve hemen devreye girmiştir. Enes'ten gelen bir rivayette, bir sahâbî Allah elçisine; Ey efendimiz ve efendimizin oğlu” diye hitap edince; Resulullah şöyle demiştir: “Ey insanlar kendi sözünüzü söyleyin. Şeytan sizi egemenliği altına almasın. Ben Abdullah oğlu Muhammed ve O'nun elçisiyim. Yemin olsun. Beni Allah'ın yükselttiğinin ötesinde yüceltmenizi sevmem.”⁶⁶ Benzer bir ikaz, Hz Ömer'den gelen bir başka hadiste yer almaktadır. Resûlullah, “Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı aşırı övdüğü gibi beni de aşırı övmeyiniz.” demiştir.⁶⁷ Öte yandan bu konuyla ilgili olarak; Buhârî'de (Enbiya, 5) “Ben kıyamet günü insanların seyidiyim”⁶⁸ anlamında bir başka hadis

62 Benzer bir anlamı taşıyan başka bir şiir, Kinâne oğullarından birisine aittir. Şair bu beyitte, “Peygamberin yüzü suyu hürmetine yağmur yağdı” demektedir. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, VI.cüz, 94; Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, III, 284. Şiirin Arapça metni şöyledir:

لك الحمد و الحمد ممن شكر
متقينا بوجه النبي المطر

63 İbn Hişam bu kasideyi 94 beyit olarak es-Siretü'n-nebeviyye adlı eserine almıştır. Bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 305-311. Ayrıca şiirin geçtiği diğer kaynaklar için bkz. el-Cumahî, *Tabakâtü's-şu'arâ*, s. 119; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, VI.cüz, 46. Not: Bu beyitlerle ilgili olarak Taha Hüseyin'in şüpheli bir yaklaşımı var. Ona göre bu kasidenin tamamı hakkında fazla bir bilgi yoktur. (Bkz. Taha Hüseyin, *Min Tarihi'l-edebi'l-'arab î(el-'Asru'l-cahilî ve'l-'asru'l-islâmî)*, I, I.cüz, 256.)

و ما ترك قوم - لا أبا لك - سيدا
و أبيض يُستقى الخمر بوجهه
يحوط النمار خير تريب موكل
ثمال اليتامى عصمة للارامل
فهم عنده في نعمة و فواضل
فلوذ به الهلاك من آل هاشم

64 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, V.cüz, 64, 65.

65 İbn Kesîr, *Aynı eser*, III, V.cüz, 246, 247. Beytin Arapça'sı şöyledir:

فقير أبك سيد كل قبر و فيه سيد الناس الرسول

66 Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (el-Kütübi's-sitte ve şuruhîhâ, İstanbul 1992 içinde), III, 153; Ebû Davud, *Sünen* (el-Kütübi's-sitte ve şuruhîhâ, İstanbul 1992 içinde), Edeb, 9; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, VI.cüz, 46.

67 el-Buhârî, *el-Camiu's-sahîh* (el-Kütübi's-sitte ve şuruhîhâ, İstanbul 1992 içinde), Enbiya, 48.

68 el-Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Mısır 1972, XII, 376, 377.

daha rivayet edilmiştir. Görünüşte birbirine tezat gibi gözükken bu rivayetleri zaman, muhatap ve konteks bağlamında değerlendirmenin mümkün olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Hz.Peygamber'in muhatapın durumuna göre zaman zaman farklı cevaplar verdiğini de bilmekteyiz. Meselâ, bir defa, "Hangi amel daha üstündür?" sorusuna, Peygamber, "Allah'a imandır." cevabını vermiş; aynı soruya başka bir kez, "Vaktinde kılınan namazdır." cevabını vermiştir.⁶⁹

• Yukarıdaki hadîslerden de anlaşılacağı gibi, Hz.Peygamber kendisinin olduğundan fazla ve insanüstü tasavvur edilmesini istememiştir. Bu konuyla ilgili olarak M. Hayri Kırbasoğlu'nun şu tespitine değinmenin yararlı olacağını düşünüyoruz: "Hz.Peygamber, insanüstü hiçbir özellik taşımadığı ve sadece vahyin taşıyıcısı ve uygulayıcısı olarak bir model (paradigma) olduğu halde; Müslümanlar daha sonraki dönemlerde ona insanüstü ve mucizevî bir Peygamber hüviyeti yüklemişlerdir."⁷⁰

Hız.Peygamber tasavvurundaki bu sapmalar ve onu övmedeki aşırılık, özellikle tasavvufî edebiyat alanında kendini göstermiştir. Meselâ, kaynağını ve tarzını bu dönem şiirinden alan hicrî VII. yüzyıl şairlerinden el-Bûsirî'nin (ö. 696/1296) Bürde⁷¹ kasidesinde de benzer anlamlar görülmektedir. Burada Hz. Peygamber için, "Arap olanlar ve olmayanların en şerefli, ayakta yürüyenlerin en iyisi, diğer peygamberlerden daha üstün, eğer mucizeleri gerçek büyüklüğünü aksettirebilseydi, ismi her anılışında çürümüş kemikleri diriltirdi."⁷² gibi mübalağalı övgüler yer almaktadır. Görüldüğü gibi Peygamber'e olan sevgi, âdeta onu insanüstü görme gayretlerine sevk etmiştir. Bu gayretler, aşırı sevgi tezahürü yanında; Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün görme arzusu ve müntesiplerinin gözünde yüceltme isteğinden kaynaklanmış olabilir.

Peygamber methiyeleriyle meşhur olan şairlerden birisi de Hassân b. Sabit'tir. Onun Peygamber tasavvuru da diğer şairlere benzerlikler arz eden unsurlar taşır. Şaire göre, Allah Peygamber'i takva ve cömertlikte yaratılmışlara üstün kılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber, ahlâken olduğu kadar, soyca ve fizyolojik özellikleri bakımından da dikkati çeken bir şahsiyettir. Bu bağlamda şair Hassân'ın Peygamber'i öven beyitlerinden bazıları şöyledir:

69 el-Buharî, İman, 18; Aynı eser, Mevâkît, 5; İslâmoğlu, Mustafa, "Üç Muhammed", İstanbul 2001, s. 261, 262.

70 Kırbasoğlu, M. Hayri, "Hz. Peygamber Tasavvurunun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlkeye", IV.Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler), 19-20 Nisan 2001, Isparta, s. 134.

71 Bürde isimli iki tane kaside vardır. Biri Peygamber'imizin hırkasını hediye ettiği Ka'b b. Zühre'nin "Bânet Suâd..." kelimeleriyle başlayan kasidedir. Diğeri ise el-Bûsirî'nin daha sonra bu kasideyi örnek alarak yazdığı ve hem "Bürde" hem de "Bür'e" adıyla anılan kasidedir. Bu kasideler hakkında geniş bilgi için bkz. Şener, H. İbrahim, *Kaside-i Bürde Kaside-i Bür'e ve Su Kasidesi*, İzmir 1995.

72 el-Bûsirî, Muhammed b. Saîd, *Divan*, Kahire 1955, s. 220, 234, 241, 274; el-Bûsirî, *Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi* (Tercüme ve şerh: Âbidin Paşa), İstanbul 1977, s. 43-58. Beyitlerin Arapça'sı şöyledir:

والقريقتن من غرب؛ ومن عجم
أحبت اسمه حين يدعى دارس الرمم

محمد سيد الكونين و التقلين
لو ناسبت قربة لآيئة عظما

“-Resul’ü kastediyorum ki, Allah onu takva ve cömertliği ile yaratılmışlara üstün kılmıştır.

-Bereketli, iyi, tevhid ehli, Allah’ın en güvenilir kulu ve düsturu vefakarlık olan mübarek bir zatı mı yeriyorsun?

-Hilal gibi, mübarek, merhametli, cömert yaratılışı ve soylu.

-Karanlık gecede ne zaman yüzü gözükse yanan gece lambası gibi ışıldar.”⁷³

Yine ona ait bir beyitte Hz. Peygamber’in kusursuzluğu ve güzelliği şöyle dile getirilmektedir:

Akla sen gelirsin güzel deyince,
Senden daha şirin doğmadı bence,
Bütün kusurlardan arılmışsın,
Sanki yaratıldın kendi gönlünce.⁷⁴

Benzer bir anlamı aynı şairin “Hiçbir kadın Peygamber gibisine hamile olmadı ve doğru yolu gösteren Peygamber gibisini doğurmadı.” beytinde de görmekteyiz.⁷⁵

Ayrıca Hz. Peygamber’in fizyolojik güzelliği ile ilgili olarak, Medine’ye hicretinde kendisini karşılayan kadınlar ve çocukların söylediği anonim beyitlerdeki⁷⁶ dolunay (bedr) teşbihi,⁷⁷ Arapların O’nun yakışıklılığı hakkındaki ittifaklarının bir göstergesi olması yanında; Arap toplumundaki şiirsel estetiğin açık bir tezahürüdür.

“-Dolunay Veda dağının sırtlarından çıkıp bize doğdu.

Allah’a yalvaran buldukça bize de şükretmek borçtur.”⁷⁸

Daha önce özür dileme/itizar şiirlerinin övgü kategorisinde değerlendirildiğini belirtmiştik. Özellikle İslâm’ın güçlenmesiyle başka çıkış yolu bulamayan bazı şairler özür dilemek zorunda kalmışlardı. Bu kısımda, bu tür şiirlerde yer alan övgülere temas etmek istiyoruz. Mekke’li şair Abdullah ez-Zeba’ra (ö.15/636), Müslüman olunca Hz. Peygamber’den özür dileyen bir kaside söylemiştir.⁷⁹ O, Peygamber’e, “Ey mülk sahibinin elçisi!” diye hitap ettiği kasidesinde;

73 Farklı kasidelerdeki bu beyitler için bkz. Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 18, 84, 86, 104.

أمين الله شيمته الوفاء	هجوته مباركا برا حنيفا
على البرية بالتقوى وبالجود	أعني للرسول فإن الله فضله
سمنح الخليقة طيب الأعداء	مثل الهلال مباركا ذا رحمة
يلج مثل مصباح الحجي المتوقد	متى نيد في الداجي التبهيم جبينه

74 Bu tercüme Mahmut Kaya’ya aittir. Bkz, Uğur, “Hz. Peygamber’e İlk Methiyeler”, s. 538 (*Altınoluk Dergisi*, Ağustos 1988, s. 35’ten naklen). Beyitlerin Arapça’sı için bkz. Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 19.

و أجمل منك لم تزل النساء	و أحسن منك لم تر قط عيني
كانك قد خلقت كما تشاء	خلقت مبراً من كل عيب

75 İbn Hişam, *es-Sîre*, IV, 321.

76 Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III. Cild, V. Cüz, 21.

من ثنيات الوداع	طلع البدر علينا
ما دعا الله داع	وجب الشكر علينا

77 Benzer bir teşbih, bazı hadis mecmualarında da geçmektedir. Bkz. *el-Buhârî*, Menâkib, 23; Müslim, *Tevbe*, 9. Hadis metni şöyledir: وكان رسول الله إذا سرت استنار وجهه قطعة قمر.

78 Tercüme için bkz. Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’î*, s. 9.

79 *el-Cumahî*, *Tabakâtu fuhuli’ş-şu’arâ*, I, 242, 243; *el-İsfehânî*, *el-Eğânî*, XV, 174.

“-Sende mülk sahibinin bilgisinden işaretler var, ışık var, mühür var. Tanrı sana sevgiden sonra bürhanını vermiş. Dinin doğru ve gerçek. Sen çok merhametlisin. Beni bağışla. Annem babam sana feda olsun.”⁸⁰ anlamındaki ifadeyle hem itizar hem de övgüsünü bir arada sunmuştur.

Şüphesiz ki, itizar şiirlerinin en gözde olanı ve edebiyat tarihinde derin izler bırakmış olanı, Ka'b b. Zühayr'ın “Bânet Suâd veya Bürde” isimli kasidesidir. Kasidesine gazel ve deve tasviri ile başlayan şair, daha sonra mazeretini bildirmiş ve Peygamber'e övgülerde bulunmuştur. Şair, Muhacirleri övdükten sonra, kendisinin Peygamber'e ispiyonlanmasını veya hakkında dedi-kodu edilmesinden yakındığı beyitlerde Peygamber'in kendisini tehdit ettiğini de iddia etmiştir. Ancak, bütün olanlara rağmen Peygamber'in kendisini affetmesini de beklemiştir.⁸¹

Bu arada, *Bürde* ile ilgili olarak ortaya konan edebî tenkitlerden birisinde; bu kasidede takdim edilen Resûlullah tablosunun sevimli ve doğru olmadığı ifade edilmiştir.⁸² Zira bu tenkide göre, Peygamber bir beyitte kılıca benzetilmiştir. Gerçi bazı rivayetlerde kılıç kelimesi yerine ışık kelimesi yer almaktadır.⁸³ Eğer kılıç kelimesi esas alınır, ki beytin ikinci kısmında “Allah'ın kılıçlarından” ibaresi bu kelimenin kılıç olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durumda sanki karşımızda kılıçla Müslüman yapan zorba, ürkütücü bir Peygamber tasavvuru ortaya çıkmaktadır. Ancak buradaki benzetme kılıcın parlaklığıdır. Şüphesiz, bir kişinin parlak, ışık saçan bir şeye benzetilmesi, o kişinin değerini düşürmez ve başkalarını da onun hakkında olumsuz bir yargıya götürmez. Zira benzer ifadeleri Hassân b. Sabit'in şiirinde de görmekteyiz. O da, Hz Peygamber'i parlayan Hint kılıcına benzetmiştir.⁸⁴ Bu da, o dönemde bu tür benzetmelerin yaygınlığına ve makbul bir kullanım⁸⁵ biçimi olduğuna işaret etmektedir. Şairin buradaki asıl hedefi, Peygamber'in cesaretini dile getirmektir.

Peygamber'in mucizeleriyle ilgili haberlerin bulunduğu şiirler de methiye amacından uzak değildir. Zira orada serdedilen harikulade olayları ancak büyük ve övgüye değer bir şahsiyet ortaya koyabilir. Meselâ, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı ile İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'sinde nakledilen bir rivayetteki şiire göre, Peygamber, hicreti sırasında Ümmü Mâbed'in çadırına konaklamış ve çadırda yiyecek içecek bir şey olmayınca, sütü az, sağımı zor olan bir koyundan kaplar dolusu süt sağmıştır.⁸⁶

80 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 307, 308.

81 Kaside için bkz. Ka'b b. Zühayr, *Divan*, s. 26-37. Bazı edebiyat eleştirmenleri tarafından bu kasidede bazı çelişkiler bulunmuştur. Örneğin, Ürdün Yermuk Üniversitesi Hocalarından Halil Câsir'e göre, şair, önce günahım yok, bazı ispiyoncuların sözleriyle beni muahaze etme! demesine rağmen; arkasından sanki suçluymuş gibi af ummaktadır. (Bkz. Câsir, “Bânet Suâd”, s. 76)

82 Bkz. Câsir, “Bânet Suâd”, s. 78-80.

83 Ka'b b. Zühayr, *Divan*, s. 40. Bu kelime İbn Hişam'ın eseri *es-Sire*'de “nur” olarak geçer. (Bkz. İbn Hişam, *es-Sire*, IV, 152.)

مُهَنْدٌ مِنْ مَبِوْفِ اللَّهِ مَمْلُولٌ

إِنَّ الرَّسُولَ لَمَيْفٌ (نور) يُمْتَضَاءٌ بِهِ

84 Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 83. Bu beyit şöyledir:

يَلُوحُ كَمَا لَاحَ الصَّقِيلُ لِلْمَهَيْتِ

فَأَمْسَى سِرَاجًا مُمْتَتِيرًا وَهُدَايَا

85 Sancak, *Hiz. Peygamber Deurinde Şiir*, s. 232.

86 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 227-231; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III. Cild, VI.Cüz, 31, 32.

Hız Muhammed'i öven şiir temalarından birisi de onun güvenilir/emîn bir şahsiyet olmasıdır. Zaten onun bu vasfı Peygamberlik öncesi hayatından itibaren toplım tarafından kabul edilmiş bir olgudur. Meselâ Cahiliyede Ka'be tair edilirken düşölen bir anlaşmazlık, herkesin güvenini kazanmış olan Hız Peygamber'in hakemliğı sayesinde çözülebilmştir.⁸⁷ Ayrıca Peygamber'in güvenilirliğı ile ilgili olarak, şair Hassân b. Sabit, 'Amr b. Ma'dikerib,⁸⁸ Varaka b. Nevfel,⁸⁹ Ka'b b. Züheyr⁹⁰ ve Enes b. Züneym'e⁹¹ ait şiirler de mevcuttur.

Övgü şiirleri çerçevesinde değerdendirilen Peygamber'e ağıtlarda da karşımıza; temiz ahlakı, doğru yolu gösteren, bir ışık, vefalı, gerçeğın hâmisî, cömert, yediren, hoş görölü, soylu, müjdeleyici, sakındırıcı, merhametli, kusursuz, takva sahibi, seyyit, güzel ve şereflî gibi övgü kavramlarının ördüğü bir Peygamber portresi⁹² çıkmaktadır.

Peygamber'e şiirle hitap etme amaçları arasında sitem ve şikayetin de yer aldığını ifade etmiştik. Meselâ şair Abbas b. Mirdas, müellefetü'l-kulub (kalpleri yumuşatılacak, kazanılacak kimseler)⁹³ uygulaması çerçevesinde kendisine verilen dört deveyi beğenmez ve bu nedenle şiirinde Peygamber'e sitemde bulunur.⁹⁴ Ancak bu sitem, Peygamber'in aleyhine olan olumsuz bir tavır ve tasvire yol açmaz. Yine en-Nadr b. el-Hâris'in boynu vurulunca, kız kardeşi Kutayle, kardeşini öldürten Peygamber'e; "Ey Muhammed! Bağışlasaydın ne zarar görecektin..." diye şiiriyle sitem eder.⁹⁵ Buradan anlıyoruz ki; Peygamber, hem affedici hem de gerektiğinde ceza verebilen bir otoritedir. Şikayet ile ilgili örnekte ise, bir şairin evden kaçan hanımı için Peygamber'e şikayeti vardır. Şair şiirine; "Ey insanların efendisi ve Ey Arapların yargılayıcısı (Deyyân)! hitabıyla başlamaktadır.⁹⁶ Bu diyalog ve tavırlardan anlaşıldığına göre Peygamber kendisine sitem edilebilen bir şahıs olduğu gibi; aynı zamanda hüküm sahibi ve çözüm merciidir. Bu tür şiirler övgü sayılmasa da Peygamber'in aleyhine olan bir algılama da gerektirmez.

2. Yergi

Yergi, övgü ve övünme vasflarının zıddı olan korkaklık ve cimrilik gibi sıfatlarla muhatabı aşışılama sanatıdır.⁹⁷

Cahiliye şiirinin temel konularından biri olan yergi/hiciv, Hız Peygamber döneminde de varlığını sürdürmüştür. Daha önce kabileler arası mücadele ve çekişmelerin bir silahı olan bu tür şiirler, İslâm'ın ortaya çıkışıyla yeni bir alana

87 İbn Hişam, *es-Sire*, I, 224; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 121, 145, 146.

88 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III. Cild, V.Cüz, 64, 65.

89 İbn Hişam, *es-Sire*, I, 216, 217.

90 Ka'b b. Züheyr, *Divan*, s. 25.

91 Şevki Dayf, *el-'Asru'l-İslâmî*, s. 52.

92 Örnekler için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 319-333.

93 9/Tevbe, 60.

94 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 271, 272.

95 İbn Abdırabbih, *el-'İkdü'l-ferid*, V, 263.

96 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 53.

97 Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-şi'r*, s. 92; Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 89.

kaymıştır. Bu, İslâm ve karşıtlarının savaştığı bir alandır. Bu yeni savaş alanında taraflardan biri Müslümanlar, diğeri inanmayanlar idi. Dönemin Müslüman hicivcileri arasında Hassân b. Sabit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullah b. Ravaha önde gelen şairlerdir.⁹⁸ Hz. Peygamber de İslâm'ı savunmak amacıyla bu tür şiirlere sıcak bakmış ve bir silah olarak kullanılmasına izin vermiştir.⁹⁹ Meselâ Hassân b. Sabit, Peygamber'in amcası oğlu ve süt kardeşi Ebû Süfyan b. el-Hâris'e verdiği cevabî şiirinde; Peygamber'e hicvedildiğini ve bu hicve karşılık vermenin Allah katında mükafatı olacağı için hiciv şiiri söylediğini ifade etmiştir.¹⁰⁰ Bir başka beyitte ise şair; "Her gün bize Kureyş'ten sövgü, savaş ve vergi var."¹⁰¹ diyerek, bu dönemde de yerginin devam ettiğine işaret etmiş olsa da, bahsedilen bu hicivlerden herhangi bir örneğe ulaşamadık.

Sanki Hz. Peygamber ve onun şahsında İslâm'a saldıran şairlerin şiirlerinin günümüze ulaşması konusunda bir kısıtlama ve hatta bir yasak olduğu anlaşılmaktadır. Modern Şiirde Muhammed (s.a.v.) adlı eserin yazarı Hilmi el-Kâûd da bu görüşü dile getirmiştir. Ona göre kaynaklar, Peygamber'in aleyhine olan beyitler konusunda cimri davranmıştır.¹⁰² Bu kanımızı güçlendiren ve destekleyen bazı hususlar şöyledir. İbn Kesîr, Bedir savaşında, Hamza b. Abdulmuttalip'in şiirine cevap olarak Ebû Cehl'in kardeşi el-Hâris b. Hişam'ın söylediği şiirini kasten almadığını belirtmektedir.¹⁰³ Yine İbn Hişam ve İbn Kesîr, Müslüman kadınlara gazel söylediği ve Peygamber'e hicvettiği belirtilen Yahudî şair Ka'b b. el-Eşref'in şiirlerinden örnekler vermekle beraber, bu kaynaklarda Peygamber'e yapılmış herhangi bir hiciv unsuru yer almamaktadır.¹⁰⁴ İbn Hişam sadece, Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemil'e ait bir beyiti zikretmektedir.¹⁰⁵ Buna karşılık aynı eserlerde Müslüman şairlerin şiirleri sık sık yer almaktadır. Örneğin Uhud savaşında Abdullah ez-Zeba'ra'nın Hassân b. Sabit ile atışmasında Peygamber'e herhangi bir tenkit yoktur.¹⁰⁶ Aynı şekilde el-Eğânî'de, Resûlullah'ı hicveden üç şairin isimleri verilmekte, fakat şiirlerine yer verilmemektedir. Bunlar Abdullah b. ez-Zeba'râ, Ebû Süfyan b. el-Hâris ve 'Amr b. el-Âsî'dir.¹⁰⁷ Bu şairlerden Abdullah b. ez-Zeba'ra, Peygamber'in öldürtmek istediği ve hatta Şuarâ suresindeki şairleri yeren âyetin haklarında indiği söylenen üç kişiden birisidir.¹⁰⁸

98 el-İsfehânî, *el-Eğânî*, IV, 144.

99 el-İsfehânî, *Aynı eser*, IV, 146. Hadisler için bkz. *Tirmizî*, Edeb, 70; *Nesâî*, Menâsiku'l-hac, 109, 121; Sancak, *Hz. Peygamber Döneminde Şiir*, s. 234-244.

100 Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 17. Beyit şöyledir:

هجوته محمدا فأجبت عنه
و عند الله في ذلك الجزاء

101 *Aynı eser*, s. 16-18. Beyit şöyledir:

لنا في كل يوم من معد
ميايب أو قتال أو هجاء

102 Hilmi el-Kâûd, Muhammed (s.a.v) fi 'ş-ş'i'r'i'l-hadîs, el-Mansûra 1987, s. 28, 29.

103 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, III. Cüz, 334, 335, 339.

104 İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 12-18; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV. Cüz, 6, 7.

105 İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 10. Ümmü Cemil'e ait beyit şöyledir:

مذمما عصينا و أمره أينا

و دينه قلينا

106 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV. Cüz, 57.

107 Bkz. el-İsfehânî, *el-Eğânî*, IV, 144.

108 el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*, Mısır 1952, XIII, s. 152.

Taha Hüseyin de, "Ka'b b. Züheyr'in hicivleri ortada yok. Zirâ onun da diğer Kureyş şairleri gibi Peygamber'e hicvettiği büyük bir ihtimaldir. Ancak onların hicivlerinden de bir şey kalmamıştır. Neredeyse onun sadece "Bânet Suâd" kasidesi bize ulaşmıştır. Ayrıca onda da bazı ilaveler olabilir." diyerek bu konudaki şüphe ve tereddütleri dile getirmiştir.¹⁰⁹ Başka bir eleştiride de bu kasidenin rivayet senedinin zayıflığından söz edilmektedir.¹¹⁰

Hz.Peygamber'e yöneltilen suçlamalardan bir diğeri ise, onun sihirbazlık yaptığıdır. Meselâ, Müslüman şair Ka'b b. Malik'in Bedir savaşındaki şiirinde söylediği bir beyitten, dolaylı olarak anlıyoruz ki; Müşrikler Peygamber'e "sihirbaz" diyorlardı. İlgili beyit şöyledir:

"Allah'ın elçisi, geliniz demişti. Onlar yüz çevirdiler ve dediler ki: Sen ancak bir sihirbazsın."¹¹¹

Ayrıca Müşrikler, onu şiir söylemek, kahinlik ve delilik ile de suçlamışlardı. Onların bu suçlamaları Kur'ân'ı Kerîm'de şöyle ifade edilmektedir: "Bir mecnun şair için biz tanrılarımızı mı bırakacağız?, derlerdi."¹¹²

Yergi, daha ziyade bir kişinin kusurlarına ve ayıplarına yönelik yapılan tenkitlerdir. Küçüklüğünden beri Allah tarafından peygamberliğe hazırlanan ve toplum içinde muteber bir konumu olan ve ahlakî yönden herhangi bir zaafı olmadığı¹¹³ tarihî olaylarca da sabit olan¹¹⁴ Hz.Muhammed'in yergi şiirlerine kişisel özellikleri nedeniyle konu olması muhtemel gözükmemektedir. Ancak Peygamberlik vazifesi ve toplumda ortaya koyduğu yeni durum ve din bakımından tenkide uğradığı anlaşılmaktadır. Ne var ki, doğrudan onun isminin geçtiği bu tür tenkit ve yergi şiirlerine de ulaşamadık.

Takdir edilecektir ki, şiirlerde yer alan örneklerin hepsini burada ayrıntısıyla zikretmek imkansızdır. Bu nedenle, Peygamber'in çok çeşitli özelliklerini, Kur'ân'da vurgulandığı gibi¹¹⁵ beşerî ve nebevî olmak üzere iki temel kategoride özetleyeceğiz.

Hz.Muhammed kendisinin de vurguladığı gibi bir beşer, bir insandır. Şairlere göre de Hz.Peygamber; Allah'ın kulu ('Abbas b. Mirdas, ö. 18/639),¹¹⁶ intikam sahibi, sözü söz olan/ dediğini yapan (Ka'b b. Züheyr),¹¹⁷ vefalı, sözünde

109 Taha Hüseyin, *Min Tarihi'l-edebi'l-arabi*, I, I.cüz, 293.

110 Câsir, Halil Ebû Safiyye, "Bânet Suâd, Dirase Nakdiyye", *Mecelletü Ehbâsi'l-Yermuk*, C.IV, S. 1, Yermuk 1986, s. 67.

111 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, III.Cüz, 336.

112 37/Saffat, 36.

113 Müsteşriklerden Watt, "Hz. Muhammed'in çağdaşları onda hiçbir ahlakî kusur bulamadılar. Hatta onun ahlakî seviyesinin daha üstün olduğu görüşünde olan müsteşrikler bulunmaktadır." diyerek, bu gerçeği desteklemiştir. Bkz. Watt, W. Montgomery, *Muhammad: Prophet and Statesman*, London, Oxford 1961, s. 234.

114 Örneğin Rum kralı Herakl'in Ebû Süfyan ile diyalogunda, Hz. Peygamber'in emîn bir şahsiyet olduğu ortaya çıkmıştır. (Bkz.el-İsfehânî, *el-Eğânî*, VI, 361-364.

115 17/İsra, 93 âyetinde; "Rabbimi tenzih ederim, ben Resûl bir beşerden başkasıyım ki?" denilmektedir. Ayrıca, 18/Kehf, 110; 41/Fussilet, 6 âyetlerinde de onun beşeriliğine vurgu vardır.

116 el-Mevsuatü's-Şi'riyye (CD).

117 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 367-374.

duran,¹¹⁸ af sahibi, affeden (Ka'b b. Zühayr),¹¹⁹ sizin görmediklerinizi gören (el-A'şa),¹²⁰ doğruluk veziri (Ka'b b. Malik),¹²¹ yalan söylemeyen (Ebû Talip),¹²² sabırlı (Abdullah b. Ravaha),¹²³ müşavere eden (Abbas b. Mirdas),¹²⁴ yumuşak huylu, doğru yolda olan, âdil (Ebû Talip),¹²⁵ şerefli, soylu (Ka'b b. Malik, Sevâd b. Kârib),¹²⁶ herkesçe sevilen (Ebû Talip),¹²⁷ yaratılmışların en iyisi (el-'Abbas b. Mirdas),¹²⁸ insanların en çok hoşgörüsüne sığındığı/tercih ettiği (Ebû Cervel el-Cüşemî),¹²⁹ ölümlü (Ümeyye b. es-Salt),¹³⁰ yanakları beyaz, yüzü güzel (Ka'b b. Zühayr),¹³¹ parlayan bir ışık veya parlayan bir kılıç (Ka'b b. Zühayr)'tır.¹³²

Görüldüğü gibi şairler, Hz. Peygamber'in diğer insanlar gibi, kul, ölümlü, yaratılmış biri olduğuna vurgu yapmış, ayrıca onun hem fitraten, hem de ahlaiken güzel bir karaktere sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

Şiirlerde dile getirilen nebi Hz. Muhammed ise, seçilmiş ümmî peygamber (Zübeyr b. el-Avvam),¹³³ önceki kitaplarda zikredilmiş peygamber (Ebû Talip),¹³⁴ Tevrat ve önceki peygamberlerin müjdelediği bir peygamber (Küleyb b. Esed),¹³⁵ İsa'dan sonra gelmiş, hak konuşan bir peygamber ('Abbas b. Mirdas),¹³⁶ kendisine geleni tasdik eden (Hassân b. Sabit),¹³⁷ son peygamber (Abbas b. Mirdas),¹³⁸ desteklenmiş (Abdullah b. Ravaha),¹³⁹ doğru yolu getiren

118 Şevki Dayf, *el-'Asru'l-islâmî*, s. 52. İlgili beyit şöyledir: "Hiçbir deve Muhammed'den daha vefalı ve iyi birini sırtında taşımadı."

119 Ka'b b. Zühayr, *Divan*, s. 37.

120 İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 37, 38; en-Nebhânî, *el-Mecmuatü'n-nebhâniyye*, I, 70, 71.

121 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 133.

122 İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 311.

123 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 61.

124 *el-Mevsuatü's-şi'riyye* (CD).

125 İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 310; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV. Cüz, 54, 55.

126 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 325; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, III.Cüz, 336; Sancak, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, s. 281.

127 İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 7; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, III.Cüz, 84.

128 İmîl Bedi Yakub, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi şevâhidi'l-lügati'l-arabiyye*, Beyrut 1994, IV, 51.

129 İbn Abdirabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, V, 264. Beyit şöyledir:

يا أرجح الناس جلمًا حين يُختبر
ألمن على نسنوة قد كنت ترضعها

130 *el-Mevsuatü's-şi'riyye* (CD).

131 Ka'b b. Zühayr, *Divan*, s. 191; *el-Mevsuatü's-şi'riyye* (CD).

132 Ka'b b. Zühayr, *Divan*, s. 40; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 367, 374.

133 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV. Cüz, 109.

134 İbn Kesîr, *Aynı eser*, II. Cild, III.Cüz, 84. Bu anlam 7/Araf, 156. âyette de ifade edilmiştir. İlgili beyit şöyledir:

ألم تعلموا أنا وجدنا محمدًا
نبيا كموسى خط في أول الكتب

135 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 350.

136 el-İsfehânî, *el-Eğânî*, XIV, 297, 298.

137 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV. Cüz, 157.

138 *Aynı eser*, II. Cild, IV. Cüz, 339, 340.

139 *Aynı eser*, II. Cild, IV. Cüz, 242.

(Nâbiğa el-Ca'dî),¹⁴⁰ rehberlik yapan (Ebu Süfyan b. el-Haris),¹⁴¹ Müslümanlara karşı şefkat ve merhamet sahibi (Hassân b. Sabit),¹⁴² düşmana karşı sert ve şiddetli (Malik b. Namat),¹⁴³ söylediği zaman Allah'ın emriyle konuşan (Abdullah b. Ravaha),¹⁴⁴ Arapların yargılayıcısı "deyyânu'l-Arab" (el-A'sâ b. Mazin) bir resul olarak karşımıza çıkar.¹⁴⁵

Görüldüğü gibi, şâirlerin dile getirmeye çalıştığı Hz.Peygamber portresinin birçok unsuru, Kur'ân'da yer alan Hz.Peygamber'in özellikleriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda, genel bir değerlendirmeye ışık tutması açısından Kur'ân'ın Peygamber'e (s.a.v.) bakış açısını bazı âyetlerle kısaca ifade edeceğiz.

Allah Teala çeşitli âyetlerde Hz.Muhammed'i övmekte ve desteklemektedir. Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

"Biz seni ancak aemlere rahmet olarak gönderdik."¹⁴⁶

"Şüphesiz sen büyük bir ahlak üzeresin."¹⁴⁷

"Allah'ın sana olan lütfu gerçekten büyük olmuştur."¹⁴⁸

"Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir örnek vardır."¹⁴⁹

Gerçekten bir merhamet pınarı olan Peygamber'in, aynı zamanda güzel ahlak ve kişisel karakteriyle örnek bir insan olduğu, uygulamalarıyla da görülmüştür. Onun bu özelliğini bir çok şair ifade etmekle beraber; bu durumu, özellikle İslâm'dan etkilenen şairlerde daha açık olarak görmek mümkündür. Zaten Muhadram şairlerin çoğu, Kur'ân'dan üslup ve mana olarak etkilenmişler ve bunları şiirlerine aktarmışlardır. Öyle ki, bunların bazı şiirleri tamamen İslâmî ruh ve tema taşımaktadır. Örneğin şair Hassân b. Sabit'in bir şiirinde yer alan şu beyitler ile Kur'ân âyetlerinden biri neredeyse birebir örtüşmektedir. Şu örnekte olduğu gibi birçok lafız ve mefhum aynıdır:

-Müslümanların hidayetten ayrılmaları **ona çok ağır gelir**. O onların dosdoğru ve hıdeyete ermiş olmalarına **çok düşkündür**.

- Onlara çok **merhametlidir**. **Şefkat** ettiği ve açtığı kucağında onlara kol-kanat gerer.¹⁵⁰

Benzer ifadelerin bulunduğu âyet ise şöyledir:

"Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya

140 İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-Şu'arâ*, s. 181; el-İsfehânî, *el-Eğânî*, V, 14.

141 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III. Cild, V. Cüz, 246, 247.

142 Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 96.

143 İbn Hişam, *es-Sîre*, IV, 241.

144 İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II. Cild, IV.Cüz, 61.

145 İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 53.

146 21/Enbiya, 107.

147 68/Kalem, 4.

148 4/Nisa, 113.

149 33/Ahzab, 21.

150 Hassân b. Sabit, *Divan*, s. 96. Beyitler şöyledir:

حريصٌ على أن يستقيموا و يهتدوا
إلى كتفٍ نحنو عليهم و يمهّد

عزيزٌ عليه أن يحميوا عن الهدى
عظوفٌ عليهم لا يئتي جتاحة

uğramanız **ona çok ağır gelir**. Çünkü o, size **çok düşkün**, müminlere karşı çok **şefkatli(ve) merhametlidir**.¹⁵¹

Ayrıca, Kur'ân'a göre Hz. Muhammed; son peygamber (Ahzab, 40), risaleti Kitap ehli tarafından önceden bilinmekte ve adı önceki kitaplarda bulunmakta olan bir elçi (Bakara, 146), beşer (Fussilet, 6), ölümlü (Zümer, 30-31) ve ümmî (Ankebut, 48) bir kimsedir. Bu özellikleri o dönem şiirinde de bulmak imkan dâhilindedir. Örneğin, şair 'Abbas b. Mirdas, Hz. Muhammed'in son peygamber ve Allah'ın kulu olduğunu; Lebîd b. Rebîa, insanların sığınacağı bir elçi olduğunu; Ebû Talib ve Kuleyb b. Esed önceki kitaplarda zikredildiğini; Ümeyye b. es-Salt, ölümlü olduğunu ve Zübeyr b. el-Avvam ümmî olduğunu ifade etmiştir. Bu şairlerin bazıları Müslüman olmuş, bazıları da Müslüman olmadan ölmüştür. Dolayısıyla, bütün şiirlerin gayesi sadece övgü değil, içlerinden bir kısmı, vakiayı ve olanı tasvir etmeye yöneliktir.

SONUÇ

Arap şiirinin klâsik dönemlerinden birini oluşturan, edebî açıdan hem Cahiliye hem de İslâmî anlayışın bir arada bulunduğu Hz. Peygamber dönemi veya diğer adıyla Muhadram dönemi şiirlerinde, "Hz.Muhammed" tasavvurunun iki veçhesiyle- Hz. Muhammed'in beşerî yönü ve nebevî yönü- karşı karşıyayız. İslâmî ve Kur'ânî anlayışın henüz tam olarak etkilemediği dönemin bazı şiirlerindeki Peygamber algılamasında; dönemin yerleşik gelenek ve kültürünün de etkisiyle sert, hâkim, cesur ve dediğini yapan gibi vasıflarıyla bir komutan şeklindeki şahsiyete ilave olarak, seyit/efendi, yaratılmışların en iyisi, insanların en iyisi, Arapların en iyisi, doğanların en iyisi gibi aşırı övgü sayılabilecek bir eğilim gözükmemektedir.

Buna karşın bazı şiirlerdeki Peygamber imajı; Arap toplumunun Cahiliye'den itibaren tanıya geldiği; emin, vefalı, cömert, adalet gibi güzel vasıfları taşıyan örnek insan yanında, İslâmî ruh ve anlayışın getirdiği bir tasvir, Kur'ân'ın ifadesiyle "üsvetün hasene/güzel örnek" olan bir portreyle örtüşmektedir.

Ancak, bazı şiirlerde ortaya çıkan birtakım aşırılıkları, o dönemin kültürüne ve şiirin bizzat kendi tabiatına havale etmek makul bir yaklaşım olacaktır.

Arap şiirinin geleneksel konularından biri olan yerginin, Hz. Peygamber döneminde de kullanılmış olduğu, hatta bu silahın zaman zaman ona da çevrildiği belirtilmektedir. Ancak bu yergi örneklerini kaynaklarda bulmak zordur.

Kısaca, Muhadram şairlerin şiirlerindeki "Hz.Muhammed" algılaması, onun tarihi kişiliği ile Kur'ân'da takdim edilen vasıflarından pek uzak değildir.

151 9/Tevbe, 128. Âyet şöyledir:

لقد جاءكم رسول من أنفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين رءوف رحيم